

**YESİLİ HOCA AHMED ROMAN ÜÇLEMESİNDE
KIZILELMA'DAN İLA-YI KELİMETULLAH'A**

**IN THE NOVEL TRIPLET YESİLİ HOCA AHMED
FROM KIZILELMA TO İLA-YI KELİMETULLAH**

Hakan SOYDAŞ*

Öz

Yesili Hoca Ahmed isimli tarihî roman Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun yayımlanan son eseridir. Üç ciltten oluşan bu tarihî roman Hoca Ahmed-i Yesevî'nin hikmet dolu hayatını ve tasavvufi bakış açısını yansıtır. Tarihî romanlar, tarihi bir fon olarak kullanırken hakikat ve kurgu arasındaki ilişkiyi de tesis etmeye çabalar. Sepetçioğlu, eserini kaleme almadan önce Türkî coğrafyayı gezmiş ve gözlemlerde bulunmuştur. Ahmet Yesevî'nin manevi iklimini solumaya gayret eden yazar, yapmış olduğu okumalarla Ahmet Yesevî ve Yesevilik üzerine bilgilerini arttırmıştır.

Bilginin gerçekliğinde kurulan çerçeve metin, kurgu sanatının esaslarına da sadık kalınarak romanlaştırılmıştır. Ahmed-i Yesevî, tarihî şahsiyetinin yanı sıra roman kişisi olarak da hayat bulmuştur. Çalışmamızda Ahmed-i Yesevî'nin tarihî şahsiyetiyle roman karakteri kimliğinin ne ölçüde işlendiği ele alınacaktır. Ayrıca Türk tarihinin bir mihenk taşı olarak ele alınan Yesevilik öğretisinin de izleri sürülecektir. Yesevilikğin öne çıkarılan yönleri metin merkezli incelenip örneklendirilecektir.

Bu çalışmada kurgu sanatının eseri olan roman kişisi Yesili Ahmed ve öğretileri gerçeklik terazisinde ölçüye vurulacaktır. Türk edebiyat tarihinin önemli yazarlarından Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun en büyük eseri olarak tavsif ettiği ilgili romanı edebî mikyaslarla, akademik okumalar eşliğinde değerlendirecektir.

Anahtar Kelimeler

Mustafa Necati Sepetçioğlu, Yesili Ahmed Hoca, Tarihî Roman, Yesevilik.

Abstract

Yesili Hoca Ahmed historical novel is the last work written by Mustafa Necati Sepetçioğlu. This work which is composed of three volume essay to present Hoca Ahmed Yesevî's life full of wisdom and his mystic point of view. As a literary genre historical novels attend to construer a line between truth and fiction by using the history as a background source with fiction art. Before writing his novel Mustafa Necati Sepetçioğlu travelled Turkic geography made some investigation. As breathing the mystic atmosphere where Ahmet Yesevî lived he made researches about Hoca Ahmed Yesevî and his dervish order.

The frame text built on the historical truth is used to write the novel by remaining faithful to fiction art. We will deal to Ahmed Yesevî' fictional and historical character in the novel. It will be

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hakan.soydas@atauni.edu.tr, ORCID:

Gönderim Tarihi: 03.04.2018
Kabul Tarihi: 07.05.2019

tried to examiner historical characters features by academically sources and how it is subjected as a fictional character. Yesevi dervish order which is handled as one of the main points of Turkish history in the novel will be defined. Yesevi dervish orders will be presented by the novel narration.

In this proceeding fictional novel character Yesili Ahmed and his disciplines will be attempted by historical truth. Mustafa Necati Sepetçioğlu's last novel which is qualified as the biggest work of his novels will be evaluated with literary criterion and academically sources.

•

Keywords

Mustafa Necati Sepetçioğlu, Yesili Ahmed Hoca, Historical Novel, Yesevi Dervish Order.

Giriş

Mustafa Necati Sepetçioğlu mütedeyyin ve münevver bir ailenin oğludur. Zile, Sivas, Tokat ve Bursa'da başarısız geçen okul yıllarının ardından İstanbul Çapa Erkek Lisesine kaydolar. Necip Fazıl'ın yardımıyla Haydar Paşa Lisesi'ne naklini aldırır ve 1951'de buradan mezun olur. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne kayıt yaptırır. 1957'deki mezuniyetini müteakip farklı mesleklerde çalışır. Aldığı eğitimin yanı sıra yetişmiş olduğu Zile'nin kültür yapısı ve hayatının çeşitli dönemlerinde müşahade ettiği Anadolu ve Türk coğrafyası, onun eserlerinde yoğun olarak işlenmiştir. Etem Çalık'ın sunduğu dikkatle Sepetçioğlu'nun ilk edebî denemeleri ortaokul sıralarında şiir ile başlar. Sivas Lisesi'ndeyken mahalli gazete ve dergilerde hikâyeleri yayımlanan yazarın ilk romanı *Çağlayanlı Vadi* 1962'de *Vatan Gazetesi*'nde tefrika edilir (Çalık 1993: 1-5, 16-19).

Sepetçioğlu'nun Türk kültür ve edebiyatında hak ettiği önemi kazanması 1970 sonrası eserleri ile olur). Onun Türk edebiyatında tanınmışlığı ise daha çok tarihle ilgili romanları sayesinde. *Kilit* romanıyla birlikte efsaneye ve insana verdiği önemi konu edinen yazar, tarihî romanlarıyla Türk tarihini işlemesini bilmiştir. Tarihte devamlılık düşüncesine sahip olan yazar romanlarıyla birlikte Türk tarihini merhaleler halinde ele alır. Türk tarihinin İslamiyet sonrası dönemine özel bir alaka besleyen yazar, romanlarında işlediği konular ve çizdiği tiplerle birlikte Türk-İslam terkiğini yansıtmayı arzular (Argunşah 2016: 424, 434-438).

Sanatçı bu şiar ile *Can Ocağında Pişen Aş* isimli kitabında Ahmet Yesevi'yi romanlaştırmıştır. Onun son kitabı *Yesili Ahmed Hoca* romanı da Ahmet Yesevi'yi konu edinmekle beraber öncekine kıyasla çok daha zengin bir motif ağına sahiptir. Sepetçioğlu'nun "Bu kitap beni çok yıpratmış!" (Aktaran Yazıcı 2007: 70) dediği *Yesili Hoca Ahmed* üç ciltlik hacmi, Yesevi'nin hayatını ele alan bir çerçeve hikâye etrafında gelişen onlarca olay örgüsü, İslam ve Türk tarihinden alınan çok sayıda kıssa, menkıbe ve kültüre ait motifleriyle zengin bir eserdir.

Yazar tarihî romanlarını kaleme alırken edebî değeri düşük, Marksist diyalektiğe müstenit romanlara ve Anadolu ile ihata edilmiş tarih idrakine sahip eserlere mesafelidir. Anadolu'ya gelmeden önce tarihî şahsiyetini kazanmış, üstün bir kültüre sahip Türklerin tarihini yazmak ister. Ona göre ciddi bir araştırmaya ihtiyaç duyması açısından tarihî roman diğer romanlardan daha ilmi ve zordur. Roman yazarı tarihî gerçeklik dışına çıkamaz. Kendisi de romanlarını kaleme alırken tip, konu, coğrafya ve zaman bütünlüğü gibi öğelere dikkat eder. Roman yazmaya başlamadan önce araştırma yapar, ilgili kaynakları okur ve coğrafyaya vâkıf olmaya çalışır. Roman karakterlerinin millî kimliğe uygun olmasına dikkat eder ve karakterleri ait olduğu çevrenin özelliklerine muvafık bir şekilde kurguya aktarır (Çalık 1993: 83-86).

Türkoloji eğitimi görmüş bir kişi olarak Sepetçioğlu, Mehmet Fuat Köprülü gibi isimlerin bilim alanında başardıklarını sanata taşımaya çabalar (Yetiş 2007: 6). Nurullah Çetin tarih romancılığını dört başlık altında incelerken, Mustafa Necati Sepetçioğlu'nu millî tarih romancılığımızın en güçlü kalemlerinden biri ve tashih edicisi olarak niteler. Sepetçioğlu'nun kendi ifadelerinde de görüldüğü üzere o, Nihal Atsız'ın ardından nehir roman yazma anlayışıyla birlikte kesintisiz bir tarih tasavvuruyla insanlara millî şuur aşılamanın yolunu arar (2007: 13). Müteakip sayfalarda görüleceği üzere yazarın, belirtilen hasletleri ile kaleme aldığı nehir romanı *Yesili Hoca Ahmed*'de Türk ve İslam tarihi bütün hâlinde çağlar ötesi kesintisiz bir terkipte kurgulanmıştır.

Böylesine bir terkiğin kurmaca dünyaya aktarılmasında roman yazarının riayet etmesi gereken kimi ölçüler vardır. S. Dilek Yalçın Çelik ideolojik söylem ve yazarın bakış açısının

birlikteliğinden, roman yazımına özgü bir tarzın ortaya çıktığını belirtir. Üsluba dair özelliklerle izah edilecek bu tarz, romanın temel özelliklerinden ödün vermeksizin başarıyı belirleyen ölçülerden sayılır (2007: 43). Sepetçioğlu'nun yaşamından ve düşünce dünyasından aktarılan kesitlerle yazarın millî tarih romancılığımız dâhilinde milliyetçi ve mukaddesatçı bir düşünceye sahip olduğunu görüyoruz. Edebiyata dair dikkatleri ışığında roman tekniği de göz önünde bulundurulduğunda bu türde edebî başarıyı gaye edindiği anlaşılır.

Yazar, romanın kurucu öğelerini ve tarihî bilgiyi bir araya getirirken kültüre ait sembollerden istifade eder. Kullandığı semboller ele alınan konuyu maziye bağlayan bir rabıta görevi üstlenir. *Anahtar*, *Çatı*, *Konak* ve *Çanakkale* gibi romanlarında mekâna, Türk mitoloji kültürüne ve inanç motiflerine dair kullandığı semboller mukayeseli bir üslupla ele almıştır. Benzer bir üslubun devamı *Yesili Hoca Ahmed* üçlemesinde de görülür (Şengül 2007: 59-64). Romanın muhtevi olduğu motif ağını Sepetçioğlu, Türk'ü Anadolu'ya taşıyan ruhu okuyucuya aktarmak üzere kullanır (Ünal 2016: 246). Yazar betimleyici üslubuyla olay örgülerini bir çerçeve hikâyeye etrafında toplarken, kullandığı sembollerle tarihî devamlılık inancını işler.

A. Tarihî Arka Plan ve Kurgu

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun son eseri *Yesili Ahmed Hoca* üçlemesi *Sesler ve Işıklar* (2014a), *Hurmaliğın Akdoğanı* (2014b) ve *Aydınlığın Mühürü* (2014c) isimli eserlerden oluşur. İlk iki kitap kurgu karakteri Yesili Hoca Ahmed'in sahneye çıkışını hazırlar. *Aydınlığın Mühürü* ile Yesili Ahmed Hoca'nın tasavvufî şahsiyeti betimlenir. Yesili Ahmed Hoca ile İslam ve Türk tarihi bir bütün olarak izah edilir.

Sepetçioğlu üçlemesine, *Sesler ve Işıklar*'da ölüm döşegindeki Oğuz Han'ın vasiyeti ile başlanır. *Aydınlığın Mühürü*'nde Yesilî Ahmed Hoca'nın altmış üç yaşında çilehaneye girmesi ve müntesiplerine vasiyetiyle de roman sona erer. Kanturalıoğlu Arslan Beyin şahadetinde Oğuz Han'a vasiyet ettiği Kızılelma, Hz. Peygamberin emaneti ile müşerref olan torun Arslan Baba eliyle İlay-ı Kelimetullah davasına dönüşür. Romanda Türk tarihinden kesitler, şahsiyetler ve mitolojik motifler; İslam tarihinden menkıbeler (Sepetçioğlu 2014a: 67; Sepetçioğlu 2014c: 116), ayet ve hadis iktibaslarıyla birlikte aktarılır. Yazar, İslam ve Türk terkiğine varırken, Türklüğü İslam'ın geleceği için bir emanetçi olarak tarif eder.

Romanın olay örgüsü tanzim edilirken İslam ve Türk dünyasındaki tarihî kişi ve olaylardan istifade edilir. Roman kurgusunda ağırlıklı olarak Hz. Peygamber, Oğuz Han, Hoca Ahmed-i Yesevi, Kanturalıoğlu Arslan Baba, Satuk Buğra Han, İbrahim Şeyh, Gevher Şehnaz, Hemedanlı Yusuf Hoca gibi karakterler bulunur. Bunların yanı sıra fon karakterler olarak Kayı Bey, Kancurak Beyi, İbnüssekkâ, Hallac-ı Mansur, Hayyam, Dede Korkut, Hasan Sabbah, Hud Peygamber, ashaptan Farıslı Selman, Habeşli Bilal, Şuayb ve Ebû Hureyre gibi isimlere yer verilir.

Hz. Peygamber romanın ilk cildinden itibaren tüm ciltlerde yoğun olarak anılır. Hz. Peygamberin varlığı ile İslam davası somutlaştırılır. Türklere çağlar ötesi kutsi bir vazife, Hz. Peygamberden iktibas edilen hadislerle vurgulanır. Türk soylu Kanturalıoğlu Arslan Bey, Peygamber efendimiz ile müşerref olmak üzere Hendek savaşı sıralarında Medine'ye gelir. Kanturalıoğlu, Hz. Peygamberle müşerref olduktan sonra "Baba" unvanını alır (Sepetçioğlu 2014a: 76). Sahabenin varlığında Hz. Peygamberden şu ifadeler aktarılır:

"Bizans'ın öğüncesi Konstantiniyye'de ezan okunmasını Allah uygun gördüyse kim engelleyebilmek gücüne sahiptir? Ne vakte kadar sahip sanır kendini? Günü geldiğinde elbette Konstantiniyye de alınacaktır! Ne mutlu alan Emir'e, o Emir'in askerine ne büyük mutluluktur bu! Bunu böyle bilmelisiniz ki bu Arslan Baba'nın soyundan gelenler, Kanturalıoğulları, şu

altında serinlendiğimiz alâ sayvan gibi dünyayı örtebilirler. Arslan Baba'nın anlattıkları bugünü, geleceği düşünerek yaşayan insanların tarifine uygundur. Onlar elbette bir vakit gelir Fırat kıyılarına yerleşir, Dicle'nin suyunda atlarını suvarırlar! Yine elbette İslâm'ın yolunu tuttıkları an bayrak olurlar, herkese bayrak olurlar. O vakit İslâm gariplikten kurtulacaktır! Bunu bilen kişi Türklere dokunmaz; Türkler dokunmadıkça Türklere dokunmak iyilik getirmez. Onlar Kanturalıoğulları soyudur" (Sepetçioğlu 2014a: 77-78).

Kurmaca gerçeklikteki bu kesit Peygamber efendimize nispet edilen "İstanbul mutlaka fethedilecektir. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, o ordu ne güzel ordudur." ve "Türkler size dokunmadıkça sakın siz de Türklere dokunmayınız. Çünkü Allah'ın ümmetime vermiş olduğu bu mülk ve saltanat nimetini ilk defa bu Kanturalıoğulları onların elinden çekip alacaklardır" hadisleriyle de muvafıktır.

Romanda Peygamber Efendimiz Kanturalıoğlu Arslan Baba'ya bir hurma emanet eder ve şöyle der: "Al bu emaneti Arslan Baba, vakti gelince emanetin sahibi size gelecek, sende benim bir hurmam var, vermelişin artık! Diyecek, isteyecek, al sakla. Nasıl saklanacağını sen daha iyi bilirsin." (Sepetçioğlu 2014a: 83). Bu emaneti yüklenen Arslan Baba kendi şahsında Oğuz Han'dan itibaren bütün bir Türklüğü Allah resulünün buyruğuna vermeyi, sonsuzluğun özgür köleliğinde Peygamberin çevresinde kopmaz bir bağ kurmayı dilerken, Peygamber Efendimiz onu omuzlarındaki bu zor görevle birlikte Türkistan'a yollar (Sepetçioğlu 2014a: 84-85). Bu sayede roman boyunca vurgulanacak olan kutsi vazife tevdi edilir. Arslan Baba Türklüğün İslam öncesi ve sonrası tarihinin bulunduğu noktadır. Arslan Baba, Oğuz Han'ın güvendiği akıl kişilerden Atabeği Arslan Bey'in soyundan gelir. Yüzyıllardır Türklüğün hizmetindeki bu soyun halefi olan Arslan Baba, Oğuz Han'dan tevarüs eden vasiyeti, Hz. Peygamberin emaneti ile cem eder. Oğuz Han'ın tarihî şahsiyeti Türklük cevherinin kendisidir. Oğuz Han'ın, varislerine Batıyı işaret edişi ile (Sepetçioğlu, 2014a: 35), Hz. Peygamberin Kanturalıoğlu soyunu İstanbul'un fatihi olarak müjdelemesi (Sepetçioğlu 2014a: 77-78) yazarın nezdinde bir İslam-Türk terkibi hâlini alır. Romanda Oğuz Han'ın yanı sıra Kayıbeğ, İrkıl Ata, Uluğ Türkük gibi (Sepetçioğlu, 2014a: 34) İslam öncesi Türk tarihine ait kişilere göndermede bulunulur. İslamiyet sonrası Türk tarihinden Satuk Buğra'ya (Sepetçioğlu 2014a: 160) yapılan göndermeler ve olağanüstülükleri dair tasvirlerle, Türklerin İslamlaşma süreci anlatılır. Türk tarihinden seçilen bir başka karakter ise Dede Korkut'tur. Arslan Baba ile Hz. Peygamberin yanına vardığı rivayet edilen Dede Korkut'un engin gönülü Türk topraklarını Müslümanlaştırmıştır (Sepetçioğlu 2014c: 390). Romanda İslam tarihinden sahabelere de yer verilir. Hendek savaşının hazırlıkları sırasında Farslı Selman, Habeşli Bilal, Şuayb ve Ebû Hureyre anılır. Bu dört sahabe kavmî aidiyetleriyle tarif edilirler. Selman Farslı, Bilal Habeşli, Şuayb eski bir Ortodoks Yunanlı (Sepetçioğlu, 2014a: 58), Ebu Hureyre ise Yahudi asıllıdır (Sepetçioğlu 2014a: 65). Farklı kökenlerden gelen bu insanları aynı gaye ve duyuş etrafında birleştiren Hz. Peygambere ve O'nun tebliğ ettiği İslam'a olan inanç ve tevekküldür.

Romanın asıl kahramanı Hoca Ahmet Yesevi İslam öncesi ve sonrası Türklük mayası ile karılmış ve İslam'ın hizmetkârı olmayı gaye edinen tarihî bir kimliktir. Yesevî'nin cevheri bütün Türkistan'da bir vecde ve adanmışlığa yol açacaktır. Romanın kurmaca gerçekliğiyle inşa edilen Yesili Hoca Ahmed, menkabevî Hoca Ahmed Yesevî ve tarihî Ahmed-i Yesevî kimlikleriyle¹ ortak noktalar taşır. Sayram şehrinde Hz. Ali evladından Şeyh İbrahim'in oğlu

¹ Çalışmamızda romanın kurmaca karakteri için "Yesili Ahmed Hoca", menkabevî şahsiyeti için "Hoca Ahmed Yesevî", tarihi şahsiyet için ise "Ahmed-i Yesevî" ifadeleri kullanılacaktır. Bundan sonrasında geniş ölçüde, menkabevî şahsiyeti için Mehmet Fuad Köprülü'nün *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, tarihî şahsiyeti için ise Ahmet Yaşar Ocak'ın *Türk Sufiliğine Bakışlar* adlı eserlerinden yararlanılacaktır.

olan Ahmed, küçük yaşından beri muhtelif tecellilere mazhar olur. Yedi yaşında babasından yetim kalınca manevi babası Arslan Babadan terbiye görmeye başlar (Köprülü 2014: 77-78).

Yesili Ahmed'in babası Şeyh İbrahim, Türkistan'ın dört bir yanında inançlıları olan (Sepetçioğlu 2014b: 2013), inançlılarına Kur'an ve Hadis öğreten (Sepetçioğlu 2014c: 15) muttaki bir Müslümandır. Yesi'de ikamet eden Şeyh İbrahim kimi sebeplerden ötürü Sayram'a taşınır (Sepetçioğlu 2014b: 134). Oğlunun Türkmen'e ışık olmasını (Sepetçioğlu 2014b: 148) dileyen Şeyh, Türk mitolojisine münhasır akbaşı alaca kartal motifiyle oğlu olacağını öngörür (Sepetçioğlu 2014b: 147). İsmi daha doğmadan hikmetle koyulduğunu söyler (Sepetçioğlu 2014b: 144). Oğlunun terbiyesi ile ilgilenen, ona Arapça ve Farsça öğreten İbrahim Şeyh (Sepetçioğlu 2014c: 51) günü geldiğinde Ahmed'i Arslan Babaya emanet eder (Sepetçioğlu 2014c: 13-14) ve karısının mezarı başında itikâfa çekilir. Yesili Ahmed'in doğumu, İslam Peygamberinin muştuladığı çocuk olarak Türkistan'ın farklı illerinde dilden dile dolaşır (Sepetçioğlu 2014a: 274). Kopuzcular Türkistan'da Yesi'de, doğması yaklaşmış olan Ahmed adındaki bu çocuğun bütün yörenin imamı olacağını söyler (Sepetçioğlu 2014a: 274). Yesili Ahmed'in doğumundan evvel tebarüz eden fevkaladelikler onun doğumu esnasında ve sonrasında devam eder.

Kanturalıoğullarının nesilden nesile intikal eden Peygamber emaneti hurma Yesi'de yüksekçe bir tepede dikilmiş ve bir hurma bahçesine tohum olmuştur. Nesillerden beri emaneti devralacak kişiyi bekleyen bu bahçe hiç meyve vermemiştir. Yesili Ahmed'in doğumunun yaklaşmasıyla hurmalıkta da değişmeler yüz gösterir (Sepetçioğlu 2014b: 167). Fevkaladeliklerle dünyaya gelen Ahmed henüz bir yaşında konuşmaya başlamış (Sepetçioğlu 2014b: 185), erken yaşlarda zikrin zevkini tatmış (Sepetçioğlu 2014b: 241), babasına ilim tahsil etmek istediğini söylemiştir (Sepetçioğlu 2014b: 243). Babasının manevi şahsiyetinin yanı sıra annesinden gelen asalet (Sepetçioğlu 2014c: 28) ile Ahmed erken yaşlarda olgunlaşmaya başlar (Sepetçioğlu 2014b: 86, 89). Çocukluğundan itibaren çağdaşlarına benzemeyen Ahmed çok güçlü sezilere sahiptir. Tabiatı bir kitap gibi okumayı Şeyh Hemedanlı'dan öğrenmiştir (Sepetçioğlu 2014c: 19, 210). Babasının vefatı üzerine arta kalan ailesiyle birlikte Sayram'dan ayrılır ve eski baba ocağı Yesi'ye rücu eder (Sepetçioğlu 2014c: 126). Nesillerdir tek bir meyve vermemiş olan hurma bahçesi ilk meyvesini vermiştir. Vakti geldiğine inanan Arslan Baba, Peygamber hurmasını sahibine teslim eder (Sepetçioğlu 2014b: 204). Emanet nesillerdir beklediği kutlu kişiye kavuşur. Emaneti sahibine ulaştıran Arslan Baba bir müddet sonra dar-ı bekaya irtihal eyler (Sepetçioğlu 2014c: 103).

Menkıbeye göre Arslan Baba ashabın ileri gelenlerinden biridir. Bir rivayete göre dört yüz bir başka rivayete göre de yedi yüz sene yaşamıştır. Manevi bir işaretle Hoca Ahmed'i irşad etmek üzere Türkistan'a gelmiştir. Hz. Peygamber'in gazalarından birinde Cebrail (a.s.) bir tabak hurma getirir. Cebrail (a.s.) tabaktan yere düşen bir hurma tanesini göstererek "Bu hurma sizin ümmetinizden Ahmed Yesevî adlı birisinin kismetidir" der. Hz. Peygamber de bu emaneti ulaştırmak üzere gönüllülerden Arslan Baba'yı görevlendirir. Bunun üzerine Arslan Baba Sayram'a gelir ve vazifesini yerine getirdikten bir yıl sonra vefat eder (Köprülü 2014: 79).

Buraya kadar romanın kurmaca dünyasından aktarılan Yesili Ahmed Hoca ve Arslan Baba, menkabevî karakter Hoca Ahmed Yesevî ve Arslan Baba ile imtizaç hâindedir. Tarihî hakikat açısından ise durum farklıdır. Tarihî şahsiyeti ile Ahmed-i Yesevî Taşkent'in kuzeydoğusundaki Eski Sayram şehrinde dünyaya gelmiştir. 1166/67 yılında ise Yesi'de vefat etmiştir. Onun tarihî vazifesi İslâmı İran sufiliğinin süzgecinden geçirerek, Orta Asya'daki Budist, Şamanist ve Maniheist mistik kültürün içinden gelen göçebe ve yarı göçebe Türk boylarının anlayabileceği sadelikte basitleştirebilmiş olmasıdır (Ocak 2009: 31-32). Kurgu

metindeki ve menkıbedeki Arslan Baba nasıl uyum hâlindeyse tarihî hakikatle de o denli uzaktır. Arslan Baba'ya dair geçerli kaynaklar mevcut değildir. Menkabevî bilgilerin dışında Arslan Baba'nın yaşadığı muntika ve taşıdığı Baba unvanı, büyük olasılıkla Arslan Baba'nın kendilerini Kalender lakabıyla niteleyen, Melâmeti akımı içinden yetişme sufilerden olduğunu gösterir (Ocak 2009: 37). Şu hâlde asr-ı saadet'ten on birinci yüzyıla ulaşan Arslan Baba figürü tarihî değildir. Tarihî hakikatten beslenen kurgusal bir gerçektir.

Hem kurmaca metinde hem de menkabevî kaynaklarda geçen fevkaladelikler ve Hazreti Ali soyundan gelme bahsi tarihî hakikatle çatışmaktadır. Kimi kaynaklarda Ahmet Yesevî'nin nesebinin Hz. Ali'ye dayandığı ifade edilir ve sekizinci İmam Ali Rıza'nın hizmetinde yetişip, feyiz aldığı rivayet edilir ise de Ahmet Yesevî'nin tahmini doğum yılı ve İmam Ali Rıza'nın doğum yılı kıyaslandığında bu rivayetin şüpheli olduğu görülür. Ahmet Yesevî soyunun Hz. Ali'ye bağlanması halkın sevip mübarek saydığı kişilere ulvi bir kimlik kazandırmak isteğinden geldiği (Küçükkaya 2017: 9-10) kaydedilir.

Roman yazarı da Hz. Ali figürünü eserinin iki yerinde kullanır. Hemedanlı'yı bulup irşadından istifade etmek isteyen Yesili Ahmed Hoca Şam sokaklarında yalnızlığı ve garipliğiyle murakabe hâlinde Rumca bilmeyişinden bahisle "Yiğitler yiğidi Ali demez mi ki; öğrenmek gerekir ve o da Çin'de ise, gidin" iktibasıyla Hz. Ali'yi zikreder (Sepetçioğlu 2014c: 184). İkinci bahiste ise Fars kökenli tahrif hareketinin Hz. Ali'yi istismar ederek İslamî inanışa verdiği zarar (Sepetçioğlu 2014c: 240) anlatılır. İlk bahiste geçen ifade Hz. Peygambere atfedilmesi yönüyle hakikate mugayir iken, ikinci bahis tarihî hakikat açısından muvafaktır.

Romanda Yesili Ahmed, Şeyh İbrahim ve Arslan Baba'dan sonra peşinden yollara düştüğü, Halep'te bulduğu Şeyh Yusuf Hemedâni'nin ders halkasına dâhil olur (Sepetçioğlu 2014c: 203). Romandaki Hemedanlı Yusuf Hoca, Bağdat'ta Selçuklulardan kalma medreselerde hocalar yetiştiren, dilinden Kur'an düşmez, Farsça ve Arapça konuşan bir kişidir. Ebû İshak'tan Hanefî terbiyesi ve öğretisini almış, güvenilir bir fakîhtir. Hadîs bilgisi herkesten yüksektir. Ateşe tapanlar ve Hıristiyanlarla özellikle meşgul olur, onlara İslam'ı tebliğ ederdi (Sepetçioğlu 2014c: 189-190). Tarihî açıdan ise Şeyh Yusuf Hemedâni, Merv, Herât, Semerkand, Buhara gibi İslâm merkezlerinde dolaşarak halkı irşada çalışmış bir zattır (Eraslan 2000: 102). Müritlerine züht ve takva, riyazet ve nefse hâkimiyet tavsiye etmiştir. Ahmed-i Yesevî zahir ve batın ilimlerini tekmi ederek şeyhinin üçüncü halefliğine yükselir. Şeyh Yusuf-ı Hemedâni'nin vefatından sonra seleflerini takiben üçüncü halefi olarak irşat mevkiine geçer (Eraslan 2000: 102). Romanda da Hemedâni'nin haleflerini derecelendirilmesi genişçe betimlenir. Şeyhinin ölümü üzerine on gün boyunca çileye giren Yesili Ahmed (Sepetçioğlu 2014c: 234-236) vakti geldiğinde hilafet makamını devralır. Buhara'daki halifeliğini sorgulayan Yesili Ahmed bir zaman sonra Türkistan'a baba ocağına dönmeye ve irşadını burada sürdürmeye karar kılar (Sepetçioğlu 2014c: 238).

Yesili Ahmed, mürşidinin sadık bir bendesi olarak Hemedâni'den hikmet dolu bir eğitim almıştır. Bu süre zarfında Farabi (Sepetçioğlu 2014c: 209) gibi İslam bilginlerinin ve Hayyam gibi sanatkârların (Sepetçioğlu, 2014c: 232) yanı sıra Yunan felsefesi (Aydınlığın Mühür, s. 209, 211) ve Uzakdoğu düşüncesiyle de (Aydınlığın Mühür, s.233) meşgul olmuştur. Yalnız Şeyhi tüm bu kaynakların üzerine bir perde çekmiş ve ona Kitab-ı Sâninin vaktinin geldiğini ikaz etmiştir (Sepetçioğlu, 2014c: 228). Ahmed-i Yesevî'nin sûfiyane düşüncelerini ve öğretisini bize yansıtan, daha doğrusu ona izâfe edilen başlıca üç kaynaktan ilki Divan-ı Hikmet'in versiyonlarını ihtiva eden Defter-i Sâni'dir (Ocak 2009: 45). Hikmet'in ne olduğunu Ahmed Yesevî'ye öğreten hocası olmuştur. "Kur'an üç yol söyler. (...) Bu üç yolun ilki hikmet yoludur.

Sonrası öğüt yoludur, sonrası da cedel yoludur.” (Sepetçioğlu 2014c: 227). Hemedanlı ifadesinin tekevvünü için şu hadisi iktibas eder “Hikmet, inanmış kişilerin yitik malıdır, onu nerede bulurlarsa hemen alırlar” (Aydınlığın Mühür, s.228).

Arslan Babayla birlikte Ahmed-i Yesevî'nin yetişmesinde en önemli katkısı olan isim Hace Yusuf-ı Hemedanı'dır. Yesevî, Horasan ve Irak sahalarında tamamlanan çok uzun bir sûfîlik eğitiminden sonra tekrar Horasan'a dönmüş ve yerleşmiştir. Ahmed-i Yesevî'nin zühde dayalı ahlakçı sûfîliğe karşı, ilâhî cezbe ve aşkı esas alan Melâmâtî sufiliğinin en önemli merkezlerinden biri olan Horasan'a yerleşmesinin sebebi, meşrep itibarıyla bu mektebi benimsemesi olmalıdır (Ocak 2009: 35-36). Ahmed-i Yesevî, ilhamını, ilahi aşka ve cezbeyle dayalı, geniş bir hoşgörü ve insan sevgisine ağırlık veren, her türlü benlik duygusunu kınayan Horasan Melâmetiyye'sinden alan bir tasavvuf anlayışını temsil eder (Ocak 2009: 33).

Romanda ilahiaşka dair geniş tasvirler yapılır. Yesili Ahmed hoca bu aşkın mahiyetine dair hikmetli izahlarda bulunur. Allah'a niyaz ettiği bir esnada aşkı ve aşığı şöyle tarif eder: “Bana, Zahid olma, abid olma, âşık ol dedin. Kuru tapınmadan uzak, köle bağlanmasından ırak âşıkların bağıyla sana köleyim; aşk yolu taşlıdır Tanrım, zahmet çektirir, 'Kendini aşk yolunda eziyetlere alıştırdı' dedin. 'Nefsinin kölesi olma, bana layık ol' buyurdun.” (Sepetçioğlu 2014c: 142). Bir gülfidanı karşısında ise, “Aşk o güldür, senin efendindir. Bağlılık isteyecektir senden. Bülbülü olabilmeyi bilmiyorsan yazık... Aşka ulaşamazsın” (Sepetçioğlu 2014c: 177). Yesevî aşksız Allah'ın tanınamayacağını söyler. Aşk pazarında dünyalık alışverişler haramdır. Aşksız insan bir ölü bedendir (Sepetçioğlu 2014c: 199).

Ahmed-i Yesevî'nin tasavvuf sistemi ve dolayısıyla Yesevilik tarikatı kitabı İslam'ın bütün inceliklerini kavramaktan uzak göçebe ve yarı göçebe Türk boylarının sosyoekonomik ve kültürel çevrenin eski kabilevi geleneksel inanç ve âdetlerin geniş ölçüde yeni İslami kalıplar içinde yaşatıldığı heterodoks bir karaktere sahiptir. İslâm Budist-Şamanist-Maniheizt kültürün ilginç bir halitasıdır (Ocak 2009: 35-36). Roman kahramanı Yesili Ahmed Hoca, yüce Peygamber emaneti hurma ve bir şamanın emaneti yâda taşı ile iki kaynaktan beslenmiş olur (Sepetçioğlu 2014a: 295). İkincisi Türklüğün İslam öncesine atıfta bulunurken ilki İslam'la müşerref olan Türklüğün Hz. Peygambere duyduğu sevgi ve itaate göndermede bulunur. İlk emanet olan hurma, Türk tasavvuf edebiyatına ait bir semboldür. Şengül'ün farklı kaynaklara dayanarak işaret ettiği üzere hurma sembolü roman yazarının başka eserlerinde de İslam tasavvufuna göndermede bulunmak için kullanılmıştır (Şengül 2017: 1-6). İkinci unsur olarak yâda taşı ise Türklerin şaman geleneklerinden gelen ve yağmur yağdırmaya yarayan doğaüstü bir taşdır (İnan 1952: 26). Roman boyunca yazar Türk ve İslam terkibine ulaşmaya çalışır. Bu sebeple de İslam öncesi inanışlara sıklıkla başvurulur. Arslan Baba, Satuk Buğra'nın doğuşunu haber veren Örgülü Şamana bu doğan çocuğun hurmanın sahibi olmadığını izah ederken, anlatılan fevkaladeliklerin Oğuz Han destanının İslamlaştırılmasından ileri gelen bir tevatür olduğunu söyler (Sepetçioğlu 2014a: 152). Arslan Baba, Oğuz Han'dan tevarüs eden dip dedelerinin ruhuyla (Sepetçioğlu 2014a: 140) Yesili Ahmed'e istikamet göstermiştir. İslam öncesi Türk tarihinden gelen cevher (Sepetçioğlu 2014a: 144), şaman inancına ait alaca kuyruklu kartal ile (Sepetçioğlu 2014b: 147) Hz. Peygamberin müjdelediği Ahmed'in doğumunu haber verir.

Yesili Ahmed'in yol göstericisi Arslan Babanın dışında babası ve şeyhi Hemedâni de özlerinde İslam öncesi inanışlara ait motifler taşırlar. Babası Şeyh İbrahim Efendi bir oğlu olacağını ve oğlunun doğuş vaktini şaman inanışından gelen motiflerle (Sepetçioğlu 2014b: 169) tahmin ederken, Şeyh Hemedâni de Mecûsi kutsallığının çekiciliğinden bahseder (Sepetçioğlu 2014c: 214). Dedeleri arasında Mecûsi olanlar vardır. Bununla birlikte o, İslam Medeniyetinin çöküşüne eski Mani ve Mecûsi heveslerinin hortlamasını sebep gösterir (Sepetçioğlu 2014c:

216). Roman yazarı bu noktada tarihî hakikate aykırı olarak kendi bakış açısı ile Yesili Ahmed'in ve Şeyhi Hemedanlı'nın tarihî kimliklerini tadil yoluna gidiyor. Şaman inanışına ait motiflere karşı bir hoşgörü gösterilirken bahse konu inanışlar kesinlikle reddedilir. Bu esnada tarihî hakikate uygunluk açısından Hemedanlı'nın Yesili Ahmed'e Türkmenler ve Türkistan için nasihatte bulunduğu görülür. Yesili Ahmed, köylüye, göçebe, çayırda obasını kurmuş Türkmen'e kendi dilinde Türkçe hikmetler ile İslam'ın farzını anlatacak ve irşatta bulunacaktır (Sepetçioğlu 2014c: 218).

İslamiyet'i kabul eden Türklerin Maniheizm, Budizm ve Şamanizmle birlikte kısmen de olsa Şiilik, Alevilik ve tasavvuf yoluyla İslam'ı sahiplendikleri ifade edilmektedir (Togan 1981: 87-88). Bu tarihi bilginin aksine roman yazarı, Manî inancının ışıklarıyla dolu düşler gören Farşlıların, Hz. Ali'nin tarihî kimliğini istismar edip Mecûsilik ile yozlaştırdığını (Sepetçioğlu 2014c: 240) söyler Yesili Ahmed Hocaya. Romanın muhtelif noktalarında Farşlıların Şii milliyetçiliği yapıyor olmaları ve insanların Acem dilini kullanmaya zorlanması eleştirilmektedir. Yazarın, Hz. Peygamberin damadı olan ve sahabenin ilimdeki timsallerinden sayılan Hz. Ali'yi, Şii propagandasına maruz kalan tarihî kişiliğinden tefrik ettiği görülür. Esasında romanın kurmaca dünyasında Hz. Ali'ye birden fazla göndermelerde bulunulur. Henüz Yesili Ahmed Hoca doğmadan Arslan Baba eli ile Orta Asya'dan kam ve ozan gibi kişilerden intikal eden bir sofraya ve yâda taşı emanetlerinin (Sepetçioğlu 2014a: 257, 262, 267) baba Şeyh İbrahim'e intikal etmiş olması dikkat çekicidir. Bu emanetler, sahibi gelene kadar Yesi'de bir mescitte muhafaza edilmiştir. Gününü geldiğinde Yesili Ahmed bu mescide gidecek ve düşmanlarını alt etmek üzere emanetleri kullanacaktır. Menkıbelerde ifade edildiği üzere de Hz. Ali'den bu tür emanetler Hoca Ahmed Yesevî'ye intikal etmiştir (Gölpınarlı 1990: 9-16).

"Çare sende ey Yesili Hoca Ahmed, çare sende! Evine dönmelisin, yuvana yerleşmelisin. Sen yersiz yuvasız kuzgun kuşu musun? Türkistan seni bekler" (Sepetçioğlu 2014c: 241) çağrısı üzerine Yesili Ahmed Hoca Buhara'yı terk eder ve Yesi'ye gelir. Türkistan'a geri dönen Yesili Ahmed Hoca tekkesini kurar ve irşada başlar. Eve geri dönen Yesili Ahmed'in ilk halifesi Arslan Baba'nın oğlu Mansur'dur (Eraslan 2000: 105). Romanda, ölüm döşeğindeki Arslan Baba Yesili Ahmed Hocaya günü geldiğinde Mansur isminde birisinin gelip onu bulacağını (Sepetçioğlu 2014c: 103) söyler. Yesili Ahmed'in Buhara'dan dönüşünü müteakip ilk nevrudan birkaç gün sonra Mansur, Yesili Ahmed'i görmek üzere onu ziyaret eder. Arslan Babanın manevi oğlu olan Mansur, Ahmed'in gönlündeki közden yanmak için onu arayıp bulmuştur (Sepetçioğlu 2014c: 291-293). Tarihî kaynaklardan öğreniyoruz ki Mansur'un yanı sıra Hâkim Ata (Süleyman-ı Bakırgani) ve Said Ata gibi halifelerin yanı sıra yüzlerce derviş Yesevilik'i Orta Asya'ya yaymak üzere ceht etmişlerdir (Ocak 2009: 38). Din adamı, büyücü, hekim ve şair olan, eski kam-ozanların devamı sayılabilecek Ahmed-i Yesevî'ye bağlı dervişler Anadolu'ya XIII. yüzyıl itibarıyla gelir, Türk kültürünün ve geleneklerinin yayılmasında pay sahibi olurlar (Ocak 1980: 53-54). Anadolu'ya gelen bu dervişler içinde İslam öncesi inanç unsurlarını da taşıyan farklı dinî gruplar söz konusudur (Ocak 1992: 61).

Romanın kurmaca dünyasındaki bu şaman-derviş tipinin örneklerinden biri de Kıpçak kamıdır. Ezan okuyan Yesili Ahmed'in hâlindeki huşu ve vecd karşısında Kıpçak kamı etkilenir (Sepetçioğlu 2014c: 267). Yesili Ahmed ile yaptığı sohbet ise kam-şamanı bir o kadar büyülemiş ve etkisi altına almıştır (Sepetçioğlu 2014c: 271). Zamanla Yesili Ahmed'in sadık bir inançlı olan eski Kıpçak şamanı günü geldiğinde kalabalık bir Kıpçak boyu ile Anadolu'ya göçmek üzere müsaade alır. Eski şaman henüz doğru dürüst Müslüman olmamış, eski inançlarını da koruyamamış bu insanları Şii çığırtkanlarından, Hasan Sabahçılarının çağırıcılarından ve Fâtimi kandırıcılarından korumak için onlara eşlik etmek ister. Bu çorak topraklarda İslam'ın gül

bahçesini gören eski şaman şimdi bu gülleri Anadolu'ya taşıyacaktı (Sepetçioğlu 2014c: 319).

Hoca Ahmed Yesevi'nin Yesi'de kurduğu Tekke'nin çevresindeki yerleşim alanı gün geçtikçe büyümekte ve inançlılarının sayısı artmaktadır. Rivayetlerde Hoca Ahmed Yesevinin doksan dokuz bin müridi ve on iki bin ehl-i suffesi olduğu nakledilir (Eraslan 2000: 105). Romadaki Yesili Ahmed Hocanın tekkesi insan kaynamaktadır. Sadece Yesi'de on iki bin inançlısı bulunan hocanın tüm Türkistan'a yayılmış doksan dokuz bin müridi vardır (Sepetçioğlu 2014c: 329).

Dervişleri Türkistan'ın dört bir yanına yayılan ve Anadolu'ya doğru İstanbul'un fethi için çağlar sürecek kutlu bir hazırlık için yola çıkarken, Yesili Ahmed Hoca kendi iç dünyasında manevi bir iklime açılır. Çocukluğundan beri Hz. Peygamber'in hayatı ile özdeşleşen Yesili Ahmed, Hz. Peygamberin altmış üç yaşında ahirete irtihal edişini kendisi için emsal görür. Yesili Ahmed Hoca bunun üzerine kalan ömrünü yer altında geçirmeye karar verir (Sepetçioğlu 2014c: 415). Kendisi için hazırlattığı yer altı mescide girerken ailesini ve inançlılarını halifesi Mansur'a emanet eder (Sepetçioğlu 2014c: 418).

B. Ayet-i Kerime-Hadis-i Şeriflerden Telmih ve İktibaslar

Hayatının her döneminde Hz. Peygamber sevgisiyle yüreği dolu olan Yesili Ahmed Hoca, inancını, İslam şeriatının iki temel esası üzerine kurmuştur. Bunlar Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerdir. Yesili Ahmed, Sayram Camiinde düzenlenen icazet töreninde hem hafızlık hem de müfessirlikteki rüşünü ispat etmiştir (Aydınlığın Mühür, s.67-75). Babası İbrahim Şeyh ve Arslan Baba'dan aldığı eğitimi müteakip Hemedanlı Yusuf Hoca marifetiyle Kur'an ayetlerine vukufiyet kazanır. Yesili Ahmed kendisinin de beslendiği temel kaynaklar olarak Kur'an ve Hadis okumaları için dervişlerini de öğütler (Aydınlığın Mühür, s. 15). *Yesili Ahmed Hoca* romanında yazar, Yeseviliğin esaslarını izah edebilmek için birçok defa ayetlerden iktibas yapar ve hadislere telmihte bulunur.

Romanda iktibas edilen ve telmihte bulunan ayetler şunlardır:

- "Alak Sûresi 1. Ayet" (Sepetçioğlu, 2014c: 210)
- "Bakara Sûresi 17. Ayet" (Sepetçioğlu, 2014c: 132)
- "Bakara Sûresi 20. Ayet" (Sepetçioğlu, 2014c: 132)
- "Bakara Sûresi 7. Ayet" (Sepetçioğlu, 2014c: 132)
- "Bakara Sûresi" (Sepetçioğlu, 2014c: 73)
- "En'am Sûresi 103. Ayet" (Sepetçioğlu, 2014c: 132)
- "Fâtiha Sûresi" (Sepetçioğlu, 2014c: 92)
- "Fecr Sûresi 27-30. Ayet" (Sepetçioğlu, 2014c: 206)
- "Fetih sûresi 1. ayet" (Sepetçioğlu, 2014b: 183).
- "Fetih Sûresi 1. ve 2.-3. ayetler" (Sepetçioğlu, 2014c: 70).
- "Fetih Sûresi" (Sepetçioğlu, 2014c: 81, 82)
- "Fussilet Sûresi 44. ayet" (Sepetçioğlu, 2014c: 72)
- "İnfîtâr Sûresi 17. ve 18. ayetleri" (Sepetçioğlu, 2014b: 63).
- "Kâf Sûresi 16. ayet" (Sepetçioğlu, 2014b: 199).
- "Kalem Sûresi 50. ve 51. ayetler" (Sepetçioğlu, 2014c: 14-15).
- "Kasas Sûresi 30. ve 31. ayetler" (Sepetçioğlu, 2014c: 72)
- "Mü'min Sûresi 19. Ayet" (Sepetçioğlu, 2014c: 132)
- "Mülk Sûresi 3. Ayet" (Sepetçioğlu, 2014c: 132)
- "Mülk Sûresi 3. ve 4. ayetleri" (Sepetçioğlu, 2014b: 27).
- "Nahl Sûresi 125. Ayet" (Sepetçioğlu, 2014c: 227)

- "Neml Sûresi 88. Ayet" (Sepetçioğlu, 2014c: 140)
 "Nisâ Sûresi 35. ayet" (Sepetçioğlu, 2014c: 77)
 "Nisâ Sûresi 135. ayet" (Sepetçioğlu, 2014c: 73)
 "Ra'd Sûresi 3. ve 4. ayetler" (Sepetçioğlu, 2014c: 73)
 "Ra'd Sûresi 31. Ayet" (Sepetçioğlu, 2014c: 138)
 "Secde Sûresi 17. ayet" (Sepetçioğlu, 2014c: 132)
 "Tin Sûresi 4. Ayet" (Sepetçioğlu, 2014c: 214)
 "Yâsîn Sûresi 65. Ayet" (Sepetçioğlu, 2014c: 132)
 "Yasin Sûresi" (Sepetçioğlu, 2014c: 73)
 "Yâsîn Sûresi" (Sepetçioğlu, 2014c: 103)
 "Zâriyât Sûresi 50. ayet" (Sepetçioğlu, 2014c: 203)
 "Zâriyât Sûresi 51. ayet" (Sepetçioğlu, 2014c: 210)

İbrahim Şener *Divan-ı Hikmet*'te 28 adet Ayet-i Kerime'ye telmihte bulunduğu (1996: 354) kaydeder. Kaydetmiş olduğu bu ayetlerden yalnızca Nisa, Secde ve Bakara sureleri Divanda geçmekle beraber romanda da yer almıştır.

Romanda Hz. Peygambere nispet edilerek iktibas edilen hadis-i şerifler şunlardır:
 (Yerde yatan bir köpek leşi üzerine)

"Bakın, şu inci gibi duran dişlere bakın, dişlerin dizilişini seyredin. Şu çürümüştüğün, hepimize çirkin görünen bu kötü koku yumağının içinde bozulmadan duran, dağılmadan ışıldayan, beyazı kürsüz ışıklı şu düzgün dizilişi seyredin... Çürümüştüğün güzelliği değil midir? Çirkinde bile bir intizam görebiliyorsanız hazine bulmuş olmaz mısınız?" (Sepetçioğlu, 2014a: 58).

"İslâm garip başladı, gurbette doğmuş çocuklar gibi boynu bükük fakat gürbüz doğdu. Elbette birileri tedirgin olacaktı, oldular. Garipliğin garip büyüyüşü tedirginleri düşman etti." (Sepetçioğlu 2014a: 75).

"Bizans'ın öğüncesi Konstantiniyye'de ezan okunmasını Allah uygun gördüyse kim engelleyebilmek gücüne sahiptir? Ne vakte kadar sahip sanır kendini? Günü geldiğinde elbette Konstantiniyye de alınacaktır! Ne mutlu alan emire, o emirin askerlerine ne büyük mutluluktur bu!" (Sepetçioğlu 2014a: 77).

"Yalancılar benim ümmetimden değil" (Sepetçioğlu 2014c: 181).

"İlim Çin'de olsa gidin" (Sepetçioğlu 2014c: 184).

"Dünya ahiretin tarlasıdır" (Sepetçioğlu 2014c: 199).

"(Allah c.c.) Ben gizli bir hazine idim; bilinmek istedim, mahlûkatı yarattım." (Sepetçioğlu, 2014c: 210).

"Hikmet, inanmış kişilerin yitik malıdır, onu nerede bulurlarsa hemen alırlar..." (Sepetçioğlu 2014c: 228).

"Ölmeden önce ölünüz" (Sepetçioğlu 2014c: 278).

Bu hadis-i şeriflerde, "İlim Çin'de olsa gidin" (Sepetçioğlu 2014c: 184), ifadesi romanda Hz. Ali'ye nispet edilmiş olsa da hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'e nispet edilir. "(Allah c.c.) Ben gizli bir hazine idim; bilinmek istedim, mahlûkatı yarattım." (Sepetçioğlu 2014c: 210) hadisi ise kaynaklarda hadis-i kutsi olarak tavsif edilir.

Romanda geçen kimi hadis-i şeriflerin aynı zamanda Ahmed-i Yesevî'nin *Divan-ı Hikmet*'inde de geçtiği anlaşılmaktadır. Ahmet Yıldırım'ın *Divan-ı Hikmet*'te geçen hadisler üzerine yaptığı değerlendirmeden hareketle "Ölmeden önce ölünüz" (Yıldırım 2017: 119), "İlim talep etmek her Müslümana farzdır" (Yıldırım 2017: 123) ve "Yalancı ümmetimden değildir" (Yıldırım 2017: 125) hadislerinin *Yesili Ahmed Hoca* romanında da iktibas edildiği görülür.

İktibasların yanı sıra peygamberî bir hayatı şiar edinen Yesili Ahmed Hoca'nın hayatından kimi izlerin Hz. Peygambere telmihte bulunduğu anlaşılıyor. Ahmed-i Yesevînin divanı ile karşılaştırıldığında "Fakirlik benim iftiharımdır. Ben onunla övünürüm" (Yıldırım 2017: 121) hadisi, Yusuf Hemedanlı'nın diğer öğrencilerinin aksine hediye paralara iltifat etmeyen ve yaptığı kaşıkları satarak geçimini sağlayan (Sepetçioğlu 2014c: 233) Yesili Ahmed Hoca'nın tavrı, tarihî kişiliği (Eraslan 2000: 105) ile muvafıktır. Peygamberî bir hayat yaşamak arzusundaki Yesilî Ahmed Hoca'nın peygamber garipliğinde yaşama hülyası (Sepetçioğlu 2014c: 188); yetim ve gariplere kucak açması (Sepetçioğlu 2014c: 290) Hz. Peygamber Efendimizin hadisleriyle öğütlediği (Yıldırım 2017: 133-134) ahlakın mücesssem bir örneği olduğunu gösterir. Ahmet Yıldırım'ın hikmetlerdeki hadisler üzerine yaptığı tasnif onun peygamber sevgisini gösterir. Yesevî Hz. Peygambere karşı hususî bir muhabbet besler ve Peygamber Efendimize karşı sonsuz bir teslimiyet içindedir. (Aydın 2016: 100-113)

C. Türkün İslam Yorumu Yesevilik

Önceki bölümlerde izah edildiği üzere İslamiyet öncesi Türk Tarihi Peygamber Efendimizin emanetiyle İslamiyet sonrası Türk tarihi ile birleşir. Oğuz Han devri Kanturalıoğulları soyundan gelen Arslan Baba nesli kutlu emaneti tevdi etmek üzere yüz yıllardır Yesili Ahmed'i beklemiştir. Yesili Ahmed İslam öncesi Türk inancından tevarüs eden motifleri İslam terkibi içinde yaşatır.

İslam'ı Türkmenlere öğretmeyi kendine vazife edinen Ahmed-i Yesevî asırlar boyunca Türklerin manevi hayatı üzerinde etkili olmuştur (Merçil 1991: 30). Bu ulvi vazifeyi ifa ederken İslam'ı Türk yorumu ile sunmaya çalışır. Türk kültürünün özüne münhasır öğelere, Ahmed-i Yesevî'nin tarihî şahsiyetinde olduğu gibi romandaki kurmaca karakterde de yer verir. Türklerin İslam öncesi inanç ritüelleri ve mitolojik motifleri *Yesili Ahmed Hoca* üçlemesinin tamamında çok yoğun hâlde işlenmiştir (Sepetçioğlu, 2014a: 40, 65, 92, 108, 119, 128-129, 136, 140, 142, 144, 155, 159, 173, 199, 206, 223, 257, 288; Sepetçioğlu, 2014b: 27-28, 30, 35, 58, 66, 106, 147,153, 168, 169, 181, 192, 203, 258; Sepetçioğlu, 2014c: 13, 14, 83, 116, 193, 229, 245, 251, 389, 398, 408, 419). İslam öncesi Türk inanç ve kültürüne dair yapılan tüm bu atıflar Yesili Ahmed eliyle terkibi sağlanan Türk-İslam ruhunu tesis eder. Tarihî şahsiyeti ile Ahmed-i Yesevî de de şamanlıktan gelen yaşam biçimsel olarak İslam yaşayışı içinde mezc edilir. Türk âdet ve gelenekleri akültürasyon yoluyla İslamiyet ile barışık bir hâle getirilir (Tezcan 1993: 2-5)

Asırlar öncesinden İslam'ın önünü açacak millet olarak vasıflandırılan Türkler (Sepetçioğlu, 2014a: 78), Oğuz ve İslam kaynaşmasının yaşanmasıyla birlikte (Sepetçioğlu 2014a: 263) zorluk yaşamadan İslamiyet'i kabul ederler (Sepetçioğlu 2014b: 28). Türkistan İslam'ın inkişafında yeni filizlenen bir merkez olurken (Sepetçioğlu 2014c: 102, 186), bu merkezin çekirdeği de Yesili Ahmed Hoca olur. Türkmen itikadı Maturidilik (Sepetçioğlu 2014c: 204), Yesili Ahmed'in şahsında mücesssem bir hâlde eserde tebarüz eder. Yesili Ahmed Kur'an ve Hz. Peygamber sevgisiyle (Sepetçioğlu 2014b: 153-156) İslâmı yorumlamayı bilmiştir. Ahmed-i Yesevi, İslam'ın iman esasları ile eski Türk gelenek ve ahlak değerlerini bağdaştırmayı başarmıştır. Güçlü şahsiyeti sayesinde bu halitayı da çevresinde toplanan halka kavratıbilmiştir (Cunbur 1997: 34).

Yesili Ahmed'in yetişmesinde üç ismin etkili olduğunu biliyoruz. Bu kimselerin her biri Türkçeye gayet önem vermektedir. Arslan Baba öğrencisine hitaben şöyle der: "Türk çocuğu Türk dilinde okumalı, Türk destanlarını öğrenmelidir. Destanlar ruhun temel taşı, gönlün sütüdür" (Sepetçioğlu 2014c: 57). Oğlunun Türkmen'e ışık olmasını niyaz eden İbrahim Şeyh ise Hanımı Ayşe'ye bir izahta bulunurken "(...) Ayet de olsa Türkçe yazardım Ayşem. Çünkü Tanrı'nın buyruğunu bilmeden okumanın kime ne yararı dokunabilir ki? Buyruk yerine getirilsin diyedir: Anlamadığın dil ile insana buyursa biri, ne yaparsın? Bu söz Peygamberimizin sözüdür, hadîstir" (Sepetçioğlu 2014b: 150) der. Yesili Ahmed'in icazet

töreninde hafızlığı test edilirken surelerin Türkçe manalarına karşı titizliği bu bapta dikkat çekicidir. "Sûreyi tamam okudun, güzel okudun. Kur'an söyleyişinin hakkını verdin, Türkçesine ne gerek" diyen hoca efendiye verdiği cevap Yesili Ahmed'in mizaç ve bakış açısını göstermesi açısından önemlidir. "Aziz hocam, okuduğun surenin buyurduğu anlamı sen biliyorsun, ben biliyorum, ola ki cemaatin çoğu biliyor.. lâkin Arapça bilmeyen Türk anlamış olmaz, Arapça bilmeyen Türk de öğrensin istedim. Nasıl ve ne buyurulduğu bilinmiyor ise uygulamakta sıkıntı çekilmez mi?" diyen Yesili Ahmed'e, hoca efendi "Hoşça söylersin de, bakalım Türkçe dil yeterli midir Arapça'ya" diye cevap verir. Hoca efendinin bu itirazına Yesili Ahmed Fussilet Suresi ile mukabele eder: "Eğer biz Onu yabancı bir dilden Kur'an kılsaydık, diyeceklerdi ki: Ayetler enine boyuna açıklanmalı değil mi idi? Arap'a yabancı dilden kitap olur mu?. De ki: Kur'an, inananlar için doğru yolu gösteren kılavuzdur ve şifadır" (Sepetçioğlu 2014c: 72)

Yesili Ahmed'in çok genç yaşta İslam'ın irşadı için Türkçeye verdiği önem Hemedanlı Şeyh Yusuf ile buluştuktan sonra da devam eder. Şeyh bu sevgisini daha da perçinlemesini sağlar. Hemedanlı Şeyh Yusuf, Türkçenin farklı lehçelerinde yazılmış bir köşk dolusu kitabı öğrencisine hediye eder (Sepetçioğlu 2014c: 102). Türkçe bilmediği için kendini yarım sayan İbrahim Şeyh, Türkçenin Yesili Ahmed'in asıl hazinesi olduğunu ve köylüye, göçebeyle, çayırdan obasını kurmuş Türkmen'i bu hazine ile irşat edeceğini söyler (Sepetçioğlu 2014c: 218). Romanda Arapça ve Farsçaya dair tenkitlerin (Sepetçioğlu 2014c: 176) yanı sıra Yesili Ahmed'in irşadında Türkçenin haiz olduğu önem başka sayfalarda da (Sepetçioğlu 2014c: 238-239, 242, 259, 270, 292, 420) vurgulanır.

Kızılelma'dan İlay-ı Kelimetullah'a inkişaf eden tarihî ülkü Yesili Ahmed Hoca ile vücut bulur. Oğuz Han'ın otağında ruhunun akdoğan kuşuna dönüşüp uçuşunu seyreden Kanturalıoğlu Arslan Beyden, Hz. Peygambere "Kubbet'ül Türkiye" dedirten otağı armağan eden Arslan Babaya, Kül Tigin Beyin ölüm töreninde kağan yanında yas tutan Kanturalıoğlu Arslan Babadan (Sepetçioğlu 2014b: 21), Satuk Buğranın doğumuna şahitlik eden Arslan Babaya kutlu bir yürüyüştür bu ülkü. Ve nihayet Yesili Ahmed'e Hz. Peygamber emanetini tevdi eden Arslan Baba ile halka tamamlanır.

İbrahim Şeyh oğlu Ahmed'ini Hz. Peygamber arzusu ile Allah yoluna kurban eyler (Sepetçioğlu 2014c: 12). Ahmed ilk ve son sığınağı Allah'a sığınırken Türk tarihini özü ile hisseder (Sepetçioğlu 2014c: 141). Hemedanlı Şeyh Yusuf'un Yesili Ahmed'e beslediği ülfetin bir nedeni de Oğuz soyundan olmasıdır. Emeviler ve Abbasiler Hz. Peygamberin sancağına hakkıyla sahiplik yapamamışlardır. Oğuz soyunun gönlü Allah sevgisi ve Hz. Peygamber sözü ile dolacak, Yesili Ahmed de aklına yerleşecektir (Sepetçioğlu 2014c: 218). Ahmed, Yesi'deki tekkesinde verdiği ilk derste bu sohbeti hatırlayacak Oğuz Handan bu yana gelmiş geçmiş her ulu ruhun çevresinde dönmekte olduğunu hissedecektir (Sepetçioğlu 2014c: 302). Zaman sonra Yesevinin evi Oğuz'un ulaştığı her yere ulaşacak (Sepetçioğlu 2014c: 275) artık Türkistan ona dar gelecek Urumeli, Kostantiniyye, (Sepetçioğlu 2014c: 382) onun menzili olacaktır. Oğuz soyunun her boyundan gelecek insanlar bu menzile doğru akmaya başlayacak (Sepetçioğlu, 2014c: 388) ve ülkü (Sepetçioğlu 2014c: 393) bu olacaktır. Anadolu'nun İslamlaşmasında Yesevi dervişleri önemli rol oynamışlardır. *Menâkıb-ı Hacı Bektâşi Velî'nin* mukaddimesinde Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında üç öncü hareketten biri olarak, Yesevi dervişlerinin kalabalıklar halinde Anadolu'ya göçleri ve yerleşmeleri ifade edilir (Aktaran Bayram 1996: 533-534).

Kendisi için hazırlattığı hüccesine çekilmeden önce de inançlıları çevresindeyken onlara son nasihatlerde bulunur. Tek inancı Allah aşkı ve Hz. Peygamberin yoludur. Ülkesinin ve milletinin bu yol ile huzura ereceğine inanır. Ülkesi olmayan Allah'ı hakkıyla bilemez. Bu sebepten diğer inançlılarını Batı'ya Urumeline göndermiştir (Sepetçioğlu 2014c: 414). Bu sayede

Oğuz Han'ın ölüm döşeğindeki vasiyeti ve Hz. Peygamber'in fetih müjdesi muştulu Yesili Ahmed Hoca marifetiyle istikamet bulacaktır. Tarihî bir misyon yerine getirileceği gibi Allah yolunda cehd edilmiş olunacak ve Hz. Peygamberin iltifatına mazhar olunacaktır.

Sonuç

Tarihî roman türünde kaleme alınmış olan *Yesili Ahmed Hoca* üçlemesi, uzun süreli bir araştırmanın eseridir. Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun, eserini kaleme almadan önce uzun bir araştırma süreci geçirdiği anlaşılıyor. İslam öncesi Türk inanç ve yaşam dünyasından çok sayıda motif tarihî menkıbeler içinde işlenmiştir. Eserin kurgu dünyası menkıbelerin yanı sıra tarihî bilgiler ve İslam akaidine ait öğeler ile zenginleştirilmiştir. Betimleyici bir üslup takınan yazar konu edindiği olayların derin anlamlarını ve tarihî şahsiyetlerin bu anlam dünyasındaki rollerini uzun tasvirler, iç monologlar ve özetleme tekniği ile sunmuştur. Ahmed-i Yesevî'nin kendi şahsından kaynaklı olarak, Yesili Ahmed karakteri tarihî hakikatlerle ve menkıbevi anlatımlarla çizilen kurgusal bir gerçeklik içinde işlenmiştir. Yazarın, Yesili Ahmed Hoca karakteriyle bir İslam Türk terkibine varmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. "Kızılelma"dan "İlay-ı Kelimetullah"a doğru seyreden bakış açısı romanın temel fikridir. Bu temel fikir işlenirken tarihî hakikatlere ve menkıbevi anlatımlara sadık kalınmıştır. Yazar kurgu dünyasını bu temeller üzerine inşa ederken, şahsi bakış açısı yalnızca bir terkibi sezdirmeyle yetinmiştir.

Summary

This study is aimed to analyze Mustafa Necati Sepetçioğlu last novel trilogy *Yesili Hoca Ahmed* with its historical and mythological relations. The auteur wrote this vast fiction after a long time examining about Turkish mythology and Islam. We see that novels fiction and historical reality are the main sources on which novel based. Personal names dialed in the book are also real people which of all have a special role in Turkish literature. And also events that used to build the fiction have an idealist perspective for Turkish nationalism. Pre Islamic motifs are used to create a connection between Turks national and Islam's spiritual ideals.

Yesili Ahmed Hoca is composed of three volume essay to present Hoca Ahmet Yesevi's life full of wisdom and his mystic point of view. As a literary genre historical novels attend to construer a line between truth and fiction by using the history as a background source with fiction art. Before writing his novel Mustafa Necati Sepetçioğlu travelled Turkic geography made some investigation. As breathing the mystic atmosphere where Ahmet Yesevi lived he made researches about Hoca Ahmed Yesevi and his dervish order.

The frame text built on the historical truth is used to write the novel by remaining faithful to fiction art. We will deal to Ahmed Yesevi' fictional and historical character in the novel. It will be tried to examiner historical characters features by academically sources and how it is subjected as a fictional character. Yesevi dervish order which is handled as one of the main points of Turkish history in the novel will be defined. Yesevi dervish orders will be presented by the novel narration.

In this proceeding fictional novel character Yesili Ahmed and his disciplines will be attempted by historical truth. Mustafa Necati Sepetçioğlu's last novel which is qualified as the biggest work of his novels will be evaluated with literary criterion and academically sources.

KAYNAKÇA

- ARGUNŞAH, Hülya (2016), *Tarih ve Roman*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- AŞIK, Nevzat (1996), "Yesevî Hikmetlerine Kaynaklık Eden Hadislerin Değerlendirilmesi ve Sünnet Kültürünün Hikmetlere Tesiri", Ahmed-i Yesevî Hayatı-Eserleri-Fikirleri-Tesirleri, Ed. Mehmed Şeker, Necdet Yılmaz, İstanbul: Sehra Neşriyat.
- BAYRAM, Mikail. (1996), "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması Hâce Ahmed-i Yesevî'nin Rolü", *Ahmed-i Yesevî Hayatı-Eserleri-Fikirleri-Tesirleri*, Ed. Mehmed Şeker, Necdet Yılmaz, İstanbul: Sahra Neşriyat.
- CUNBUR, Müjgân (1997), *Anadolu'nun Bütünleşmesinde Ahmed Yesevî'nin Yeri*, Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- ÇALIK, Ethem, (1993), *Mustafa Necati Sepetçioğlu Hayatı Sanatı ve Eserleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış doktora tezi).
- ÇELİK-YALÇIN, S. Dilek (2007), "Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Tarihî Roman Anlayışı ve Türk Edebiyatında Tarihî Roman Geleneği İçerisindeki Yeri", *Erdem*, C 17 (49): 35-48
- ÇETİN, Nurullah (2007), "Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Tarihî Millî Bilince Katkısı", *Erdem*, C 17 (49): 7-18.
- Hacı Bektaş Velî (1990), *Vilâyet-Nâme: Manâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî*, (hzl. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- İNAN, Abdülkadir (1952), "Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.4, 19-30.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad (2017), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- MERÇİL, Erdoğan (1991), *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- OCAK, Ahmet Yaşar (1980), *Babailer İsyanı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1992). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfîlik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2009), *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati (2014a), *Yesili Ahmed I Sesler ve Işıklar*, İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati (2014b), *Yesili Ahmed II Hurmalığım Akdoğanı*, İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati (2014c), *Yesili Ahmed III Aydınlığın Mührü*, İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- ŞENGÜL, Abdullah (2007), "Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Romanlarında Bir Anlatım Unsuru", *Erdem*, C 17 (49): 57-66.
- ŞENGÜL, Abdullah (2017), "Yesili Hoca Ahmed Üçlemesinde Bir Sembolik Unsur Olarak Hurma", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, (Özel Sayı-1): (1-6).
- TEZCAN, Mahmut (1993), "Ahmed Yesevî'nin Türk Din Antropolojisindeki Yeri", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, S.1, C.26, 1-7
- ÜNAL, Asife, "Mustafa Necati Sepetçioğlu ve Yesili Ahmed Hoca", *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.2, ÖS.1, s.242-255.
- YAZICI, Olcay (2007), "Türk-İslam Terkibinin Efsanevî Destanı: Pîr-i Türkistan Yesili Hoca Ahmed", Mustafa Necati Sepetçioğlu, Ed. Hülya Argunşah: Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- YETİŞ, Kâzım (2007), "Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Tarihî Romanlarının Millî Bilince Katkısı", *Erdem*, C 17 (49): 1-6
- YILDIRIM A. (2016), "Hoca Ahmed Yesevî'nin Divân-ı Hikmet'inde Hz. Peygamber Tasavvuru" *Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Sempozyumu* (Ed. Ömer Kul vd.), C I: 99: 128, İstanbul: Şen Yayıncılık.
- YILDIRIM, A. (2017), "Divân-ı Hikmette Yer Alan Hadislerin Kaynakları ve Değerlendirilmesi" *Pir-i Türkistân Hoca Ahmet Yesevî* (Ed. Yüksel Salman), Ankara: DİB Yayınları, 117-149.